

Lyssna på P4 Gävleborg med Onni Tegelberg. <http://p4dela.sverigesradio.se/?id=6122>

Transkribering av Rasmus Pettersson Vik - 2018-02-06

HP: Hasse Persson

OT: Onni Tegelberg

HP - Det sista som hände i sök och finn - ett av de sista - det var en man som hette Esbjörn Olsson från Sandarne som ringde och sa att "jaaa jag söker ju faktiskt en instruktionsbok till min Canonkamera" varvid han senare berättar att han renoverade yxor som hobby, och plockade fram yxor från när och fjärran och så efter det så fick han ett telefonsamtal, och tyvärr kan inte Esbjörn vara här idag av någon anledning som inte jag vet, men i varje fall så sa han att det här var ju spännande sa han för han fick ett samtal och han fick reda på att det fanns en yxtillverkare i Bollnäs, och den här yxtillverkaren hette någonting speciellt, ni ska strax få höra det, och det ledde mig till en man då som hette Onni Tegelberg, välkommen, välkommen säger jag.

OT - Tack för det, jooo...

HP - Du vem var han den här yxkillen ifrån Bollnäs?

OT - Ja August Hedwall. Jag träffade ju honom som väldigt liten och jag, han levde fram till och begravdes 1951 och han hade sin yxsmedja nere vid utloppet av Ljusnan i Värpen som han ju också då förvärvade när han då flyttade ifrån Svames??? där han ju också förmodligen tillverkade yxor, men har var ju också verksam på bruket, där nere, och jag har haft en utställning om yxor i Dalarna en gång och då kom det faktiskt timmermän där, det här var på åttiotalet, och berättade att man även i Dalarna kände till AH-yxan, alltså August Hedwall, så att de, August Hedwalls yxa var väldigt kända överallt.

HP - När dök han upp alltså här i Bollnäs?

OT - Här i Bollnäs alldeles vid Ljusnans utlopp...

HP - Vilket årtal flyttade han hit?

OT - ...där byggde han smedjan i slutet på 1800-talet.

HP - Det var så pass längesen alltså...

OT - Ja...

HP - Dämde han och gjorde och en damm och fick vattenrätter?

OT - Ja precis.

HP - Varför gjorde han det?

OT - Jo därför att man byggde ju en turbin då va, som drev då yxsmedjan med både hammare och ässja då på den tiden, va, och det krävdes ju för att var ju många vällningar och så för att kunna få till en bilyxa till exempel och på sista tiden då efter sen August hade slutat, när jag var liten så hade han redan slutat för att han hade lite problem med hjärtat och det var en som hette Erik Persson som tog över och drev smedjan, och som liten femåring var jag där och Erik smidde en yxa åt mig som jag sen tog hem och högg ner min fosterfars planterade rönn med och det var inte...

HP - Grattis!

OT - ...så populärt, he he he.

HP - Det gjorde du väldigt bra Onni! Men yxans storhetstid - alltså han flyttade i slutet av 1800-talet till Bollnäs och blev han en sån känd yxsmed eller alltså det var väl olika kaliber på dem antar jag.

OT - Ja, joo, precis, vi har ju haft många otroligt berömda, fina yxsmeder i Hälsingland, vi har ju Nordlövarna i flertal orter i Hälsingland och vi har till exempel, Järnberg i Vallsta som ju också mycket berömd och vi har ju då Stålbergarna i Edsbyn, Ovanåker, va, som ju var också mycket, mycket berömda och det var så faktiskt att när, när begravningen var utav August Hedwall så, så kom Jonas Stålberg, som ju använde jämt sin fars signatur på sina yxor och sina knivar, han kom då och höll då ett tal till August Hedwall på begravningen och då sa han just det här att "Med dig och mig så dör den här kunskapen ut" - och han hade ju så väldigt rätt.

HP - Det var så, det var då 1951?

OT - Ja det var alltså 1951, va, och då, då var ju liksom den här, handsmidda yxans epok slut, va.

HP - Den hade ju funnits hur länge som helst nästan

OT - Ja hur länge som helst, men som sagt var på sista tiden då som i Hedwalls yxsmedja, där stålar man bara om yxor, det gjorde man på våra yxfabriker här i Hälsingland..

HP - Bytte egg på dom?

OT - ...som både Storvik och i Gränsfors, det var omstålning av yxor som gällde.

HP - Man bytte i princip egg för att den skulle hålla vidare?

OT - Ja precis, sen var det ju, förr i tiden så stålade man ju ofta om yxorna, därför att dels hade man en inarbetad yxa och så sen så var det ju mycket billigare, det kostade kanske 2kr att ståla om en yxa och det kostar kanske 12kr, det var ju stora pengar på den tiden, att köpa en helt ny yxa, och skulle man köpa en bila eller en, en sparryxa då fick man ju kanske kosta ända upp till 25kr och det kan man ju jämföra dagens pris på en motorsåg.

HP - Ojdå, det var mycket pengar, vad står det då på yxorna som var gjorda här nu då?

OT - Det som AH-yxorna, de ser ut så här va, det här är en...

HP - En storbilyxa tar han upp här nu som väger säkert ett kilo, två kanske.

OT - ...August Hedwall och den, den är ju...

HP - Stämplad?

OT - ...väldigt stor och praktig och omfattande, men mycket tunnare än bilyxa, då hade man ju lagt på ytterligare för att då få en, en bättre vinkel, en sparryxa, då stod man ju och högg dom på lösa, va, men en bilyxa kunde man ju också då bila med på själva timmerväggen så att säga. Så att de, det var ju det som var skillnaden.

HP - Och initialerna då, om man skulle hitta en yxa, vad står det på den, vad står det på yxan som han gjorde Axel?

OT - AH, AH

HP - AH, Axel Hedwall

OT - Ax... Hedwall, aah

HP - Men det är inga årtal och så? Det hade man inte?

OT - Nä inga årtal, men här har jag en yxa då som är lite unik på det viset att det står årtal, och det är 1856 och det är ju så pass lokalt det här så att på den tiden stämplade man inte yxorna utan, med någon signatur, utan alla visste ju vem smeden var, va...

HP - Så enkelt var det!

OT - ...ja så man behövde ju inte ge...

HP - Men du hade ju en yxa, eller du har ju en yxa som du sa den här är riktigt gammal, vad är det för yxa?

OT - Det är den...

HP - Nu ska du få se, alltså det här ni skulle ju se det här men det kan man inte se, nu kommer det en yxa med ett långt tårt skaft och mycket långt, man sticker ju in skaftet i ett metallfodral mer eller mindre och sen sitter ju yxan fast då på det, och sen är den sirlad och ett kryss-kryss på mitten.

OT - Den här yxan är också, den är, troligtvis kan den vara tillochmed tidigare än 1600.

HP - Oj

OT - Så det är en väldigt ålderdomlig yxa, den är också försedd med en dekor, och den påminner väldigt mycket om löpande hund, så det kan vara inspirerat av...

HP - Sirligt kan man säga.

OT - ...kulturbegrepp på det viset och sen är det ett bomärke som signatur då och sen är det ytterligare någon bomärke på den här yxan och dessutom så är det väldigt lång holk på den här, va.

HP - Mm, man sticker in skaftet.

OT - Ja för skaftet då skulle sitta väldigt bra va, yxa och skaft skulle bli mera genuina, för att på den tiden, man högg både dag, dagligen hela tiden, så då blir det ju en väldigt påfrestning på händer och så där va, så därför, jag har nästan känning själv va lite grann, för jag har huggit så mycket, va, så att jag känner lite domm.., alltså lite avdomnat i fingerspetsarna, så att det, man säger att motorsågen har skapar såna här problem, men även yxan om man använder den väldigt mycket var, därför så var det mycket bättre att ha en yxa som, som då, där skaft och yxa blev mera ett, så man slapp vibrationer.

HP - Jag tänker den som har huggit i en tjock, torr grangren vet precis vad du pratar om.

OT - Ja, he he he.

HP - Går igenom hela kroppen ner i fötterna, *gLonggg*, så här bara är det inte så?

OT - Jo precis.

HP - Sånt motstånd som det är.

OT - Man får känningar i hela kroppen, ja precis, och det är därför så är det är ju viktigt hur yxan är utformad, men överhuvudtaget så är det ju otroligt mycket fint formgivet i yxan och det har man ju sett, det är ju liksom lite bortglömt det här, yxans betydelse egentligen, för att Hälsingland är ju byggt av, med yxan kan man säga.

HP - Vet du vad vi ska göra nu, nu ska vi prata mer om yxor, men vi ska få lite nyheter emellan och lite annat också, men jag tänkte jag ska spela en sång som tangerarade att yxan var så viktig och kolet var viktigt för att göra yxor och kolmilor det fanns det, och det här är Torsten Bergman, och vem han skrivit här det kan ni själv nästan räkna ut.

HP - Och jag har en gäst som jag pratar med som heter Onni Tegelberg, som har med sig massa yxor och därtill knivar, och jag tänkte vi pratar yxor med anledning av att en kille för tre veckor sedan berättade, två veckor sedan, berättade om, yxor han höll på att renovera, men yxan, kan man säga Onni, en yxa kan man nästan säga har ett evigt liv om den så vill?

OT - Ja sen är det ju så att yxtillverkarn har ju präglat yxorna så väldigt också va, så att och vi har ju till exempel Allan Nordlöw där i Västansjö som ju gjorde så omtyckta yxor, som var lite annorlunda, dom var väldigt lätta, tunna och väldigt uppskattade jaktyxor, till exempel med ett sånt där flåhuvud och sen gjorde han också en barkjärn som en bekant till mig som jag lärde känna, som var korgmakare i Bjuråker, Frans Andersson, han berättade mycket om Allans verktyg för han hade, han var långt uppe i Norrland och högg och då gjorde han jämt reklam för Allans yxor där han frågade mycket: "Du har väl en Nordlöwsyxa?", "Du har väl en, en fantomspade?" därför att den där barkspaden som Allan Nordlöw skapade den kallades för fantomspaden, den var riktigt fantombra, he he he.

HP - Men idag har vi ju yxor, om jag får vara lite kort där, idag har vi ju yxor för lyx, men förr var det meningen att leva, man kunde inte leva utan en yxa, här egentligen.

OT - Nä precis, jo när, man jo, med yxan så tillverkade man ju till exempel timmerstommen ifrån grunden, det man gör numera är alltså att man kompletterar oftast sågningen med lite huggning va och det har också det finns ju till exempel Gränsfors gör ju en lite lättare bila som man då finhugger med och för att då skapa den här känslan av att det är ett, ett timmerarbete på ytan, va.

HP - Om man har gamla yxor liggandes, ska man slänga dom, vad ska man göra av dom?

OT - Nä det är ju, yxorerna ska man verkligen ta vara på och, för att det, dom kommer att bli en framtid, tro jag dom kommer att bli väldigt värdefulla också som sparföremål, va, det, det, det är ju ett väldigt skickligt smide i dom, dom här riktigt fina yxorerna med många vällningar och fint utformade skapelser så att de, det är ett stort värde i det här, och det tror jag också varför det inte finns så mycket riktigt gamla yxor det beror nog också på att man helt enkelt smidde om dom för att det, järnet var ju sånt värdefullt material va, och det här är ju ett så smidbart, fantastiskt järn i yxorerna, va, så därför så smidde man om dom och kunde göra nya yxor eller återsk... och sen stålade man ju om väldigt mycket yxor, så att därför så har ju yxan haft ett långt liv på många sätt.

HP - Är det för sent att börja samla på yxor nu för jag vet att många unga människor idag som 20-30 år - "en yxa ska man ha" - är det för sent att samla?

OT - Jo, sen är väl det också att yxan har fått lite av det här felaktiga ryktet att det är ett farligt verktyg, att jobba med, men yxan, jag har ju haft mycket kurser med barn och då har vi jobbat med yxan och då kanske det är, som du säger, minder barn har fått då och jag har hållit i yxan och sen har då den grabben eller flickan då slagit med en klubba på yxan, va, och på så sätt har vi hjälpts åt att skapa någonting med yxan.

HP - Men är det för sent att samla på yxor?

OT - Nej, nej!

HP - Det är inte det, nej, nej säger han! He, he, he, he

OT - He, he, he, he.

HP - Det är inte det?

OT - Nä.

HP - Du tycker inte det?

OT - Nä det tycker jag inte utan, finns det intresse och lust tycker jag man ska göra och det är klart att, det kan ju vara svårt att få tag i de här riktigt fina yxorerna, jag har ju, som exempel, jag har ju på jakt efter en HN-yxa, alltså en Hjalmar Nordlöw ifrån Furudal och jag fick så småningom tag i en på en auktion uppe i Los, och då var det ju tyvärr också en annan som var på jakt efter samma yxa, så att det, det de he, he, he.

HP - He he he, så är det.

OT - Så är det.

HP - Hörredu, Onni Tegelberg, nu är det så här framför dig ligger det inte bara yxor utan också en kniv, och säger man kniv så tänker många på Delsbo, men det är en annan historia, vad är det för kniv du har med dig?

OT - Jo, nä, det, jag har en delsbokkniv här som...

HP - Du har en Delsbokkniv!?, hi, hi.

OT - ...som, som Hilding Mickelsson har förvärvat, det var så att Hilding Mickelsson lärde känna Allan Nordlöw också därför att, del och Hilding dom var sommarboende i Delsbo och då råkade dom ha samma mjölkbonde så att dom strålar samman hos mjölkbonden, så att jag har en bild där Allan Nordlöw sitter på gårdstunet och väntar på sin mjölk då och, som han har tagit då på Allan Nordlöw, men han har tagit andra bilder och så där han är aktiv i smedjan, så att han kände Allan Nordlöw väldigt väl. Den här kniven ska jag...

HP - Stubbigt skaft, kort är den, ser gammal ut.

OT - ...den här finns beskriven också i och finns en bild på den Hildings bok, Friargåvor, och den här delsbokkniven hade han på sin folkdräkt, så det är en, det är en väldigt...

HP - Vad fick han den ifrån?

OT - ...det det är en härlig raritet tycker jag.

HP - Men var fick han den ifrån då?

OT - Den här?

HP - Ja vad har den för bakgrund?

OT - Jag tror att han fick den här utav hembygdsföreningen, kanske som samband med att han höll nåt föredrag för hembygdsföreningen, alltså men, men, som sagt han hade den alltid på sin folkdräkt, va.

HP - Vem har den tillhört, tror du?

OT - Ja, den har ju tillhört Kniven, det står ju det i boken där också så att det.

HP - Det är Knivens alltså, han som har...

OT - Ja precis.

HP - ...gjorde vissa uppdrag.

OT - Vissa uppdrag, ja.

HP - Om man säger så.

OT - Ja, och det är fantastiskt roligt, för det finns så mycket sägner om det här och den här kniven så att det, det är en värdefull kniv, sen är det många smeder som har gjort väldigt fina, här har vi en kniv som Jonas Stålberg har gjort, och den kniven är så fantastiskt tunn och fin och det är den vassaste kniv man kan få, den här har till och med varit med på en liten tävling där det gällde att kora den vassaste kniven, he, he.

HP - Bravo, det finns alltså många som inte är vassa!

OT - Där ser man på ja, he, he, he, ja, det var en väldigt vass kniv, he he he.

HP - Nu ska jag sträcka ut en hand utan att skära mig, tack så jättemycket, Onni Tegelberg, för detta din kunskap, om man är intresserad av lite yxor och sånt får man prata med dig då eller?

OT - Jajamen, alla är välkomna.

HP - Om någon vill börja någonstans.

OT - Ja, välkomna till...

HP - Tack för det.

OT - ...och hör av er.

HP - Då är det bara att vända sig alldeles intill smedjan där den låg i Bollnäs, det var där historien började, August Hedwall hade en smedja där, fick vattenrättaren och så slutade det att han gjorde en väldig massa yxor, 1951 gick han bort, Hedwallsyxan, AH står det på den.